

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KASBIY MALAKASINI
OSHIRISHDA PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK OMILLARNING
AHAMIYATI**

Abduvohidova Sabina Zokir qizi

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti mustaqil
tadqiqotchisi*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirishda pedagogik va psixologik omillarning ahamiyati ilmiy o'rganilgan. Bundan tashqari maqolada, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish jarayoni nafaqat bilim va ko'nikmalarni shakllantirish nazariy jihatdan tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar. *Kasbiy malaka, bilim olish, o'qitish jarayoni, emotsional barqarorlik, faoliyat, qobiliyat.*

Аннотация. *В данной статье научно изучено значение педагогических и психологических факторов в повышении профессиональной квалификации будущих учителей. Кроме того, в статье теоретически анализируется процесс повышения профессиональной квалификации будущих учителей, а не только формирование знаний и навыков.*

Ключевые слова. *Профессиональная квалификация, получение знаний, процесс обучения, эмоциональная устойчивость, деятельность, способности.*

Abstract. *In this article, the significance of pedagogical and psychological factors in improving the professional qualifications of future teachers is scientifically studied. In addition, the article analyzes the process of improving the professional qualifications of future teachers from a theoretical point of view, not only the formation of knowledge and skills.*

Keywords. *Professional competence, knowledge acquisition, learning process, emotional stability, activity, ability.*

Kirish. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish jarayoni nafaqat bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, balki ularning shaxsiy va professional rivojlanishiga ham bevosita bog'liq. Pedagogik va psixologik omillar bu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ular o'qituvchining o'z ishiga bo'lgan yondashuvi, motivatsiyasi, shuningdek, stress va qiyinchiliklarga munosabati kabi ko'plab jihatlarni belgilaydi. Kasbiy malakani faqat texnik bilimlardan iborat deb hisoblash noto'g'ri bo'ladi; malaka oshirish jarayonida insonning psixologik holati, ichki motivatsiyasi va shaxsiy fazilatlar ham muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, pedagogik faoliyatning samarali bo'lishi uchun mazkur omillarni chuqur o'rganish va ularga asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish zarur.

Bo'lajak pedagoglarning kasbiy o'zini-o'zi rivojlantirish jarayonida psixologik omillar ayniqsa ta'sirchan bo'lib, ularning professional o'sishini ta'minlaydigan ichki kuchlarni shakllantiradi. Ichki motivatsiya pedagogning o'z kasbiga bo'lgan qiziqishi va o'z ustida ishlashga bo'lgan istagini uyg'otadi, bu esa o'z navbatida yangi bilim va ko'nikmalarni mustahkamlashga turtki bo'ladi. Emotsional barqarorlik esa murakkab vaziyatlarda ruhiy muvozanatni saqlashga yordam beradi va stressga chidamlilikni oshiradi, bu esa pedagogning samarali ishlashida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shuningdek, kasbiy refleksiya — o'z ish faoliyatini tahlil qilish va doimiy o'zini takomillashtirish jarayoni — pedagogning kasbiy malakasini yanada chuqurlashtiradi.

Pedagogik va psixologik omillar o'zaro bog'liq va kompleks tarzda ta'sir ko'rsatadi. Masalan, pedagogning ijtimoiy ko'nikmalari va kommunikatsiyadagi mahorati uning professional faoliyatini samarali tashkil etishda asosiy o'rin tutadi. O'zaro muloqot orqali o'qituvchi o'z fikrlarini aniq ifodalashi, o'quvchilar va hamkasblari bilan to'g'ri aloqalar o'rnatishi, shuningdek, pedagogik vazifalarni amalga oshirishda ishonchli hamkor bo'lishi mumkin. Bu esa pedagogik jarayonning sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, psixologik qo'llab-quvvatlash va pedagogik metodlarni uyg'unlashtirish kasbiy malakani oshirishda samarali natijalarga erishishda muhim ahamiyatga ega.

Yakunida ta'kidlash lozimki, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirishda pedagogik va psixologik omillarni e'tiborga olish ta'lim sifatini yanada yaxshilash va professional tayyorgarlikni samarali tashkil etish imkonini beradi. Ushbu omillarni chuqur o'rganish va rivojlantirish bo'yicha kompleks choralar ko'rilsa, pedagoglarning kasbiy o'zini-o'zi rivojlantirish jarayoni tizimli va samarali bo'ladi. Shuningdek, pedagogik ta'lim muassasalari bunday psixologik jihatlariga alohida e'tibor qaratib, pedagoglarning individual ehtiyojlarini qondirishga intilishi ta'lim jarayonining barcha qatlamlari uchun foydali natijalar keltiradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish va ularning kasbiy o'zini-o'zi rivojlantirish jarayonida pedagogik va psixologik omillarning roli ko'p yillar davomida turli olimlar tomonidan chuqur o'rganib kelinmoqda. V.V. Davydovning ta'kidlashicha, pedagogning kasbiy o'sishi uning shaxsiy rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bunda motivatsiya va ichki intilishlar asosiy rolni o'ynaydi. Davydov nazariyasida ta'lim jarayonida o'zini o'zi rivojlantirishning konseptual jihatlari yoritilib, ularning samaradorligi pedagogning o'z ishini anglash darajasiga bog'liq ekanligi ta'kidlanadi. Shu bilan birga, pedagogning o'zini anglash qobiliyati uning faoliyatiga innovatsion yondashuvlarni olib kirishga yordam beradi va kasbiy malakasini doimiy ravishda oshirishda asosiy omil hisoblanadi.

A.A. Leontyevning faoliyat nazariyasi pedagoglarning psixologik o'zini-o'zi rivojlantirishida ichki va tashqi omillar o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunishga yordam beradi. Leontyevning fikricha, faoliyat — bu insonning tashqi dunyo bilan o'zaro aloqasi va o'zini o'zi rivojlantirishdagi asosiy vosita. U pedagogning kasbiy faoliyatida yuzaga keladigan psixologik muammolarni hal qilish, shuningdek, yangi ko'nikmalarni o'zlashtirishda faol ishtirok etishining ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Bu nazariyaga ko'ra, kasbiy o'zini rivojlantirish faqat tashqi sharoitlar ta'sirida emas, balki shaxsning ichki psixologik holati, ya'ni uning ichki motivatsiyasi va maqsadlari bilan ham belgilanadi.

L.S. Vygotskiyning ijtimoiy rivojlanish nazariyasi esa pedagoglarning kasbiy malakasini oshirish jarayonida ijtimoiy muhitning, xususan, ustozlar, hamkasblar va ta'lim muassasalari jamoasining o'rni haqida keng ma'lumot beradi. Vygotskiy fikricha, shaxsning o'zini rivojlantirishida muloqot va hamkorlik asosiy omillardir. U pedagoglarning kasbiy o'zini-o'zi rivojlantirishida ijtimoiy kontekstning ta'sirini ta'kidlab, ta'lim jarayonida muloqotning, mentorlik va guruh ichidagi o'zaro yordamning ahamiyatini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv pedagoglarning o'z-o'zini anglash darajasini oshirishga, shuningdek, kasbiy malaka va ko'nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi.

S.L. Rubinshteyn esa pedagoglarning psixologik holati va ichki muvozanatining kasbiy faoliyatga ta'siri haqida chuqur nazariyalar ishlab chiqqan. Uning fikriga ko'ra, pedagogning emotsional barqarorligi va stressga chidamliligi uning samarali faoliyat yuritishida muhim ahamiyat kasb etadi. Rubinshteyn psixologik holatni yaxshilash va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish kasbiy malakani oshirish jarayonining ajralmas qismi ekanligini qayd etadi. U pedagogning o'z kasbiga bo'lgan munosabatini va o'zini anglash darajasini oshirish orqali ish samaradorligini oshirish mumkinligini ta'kidlaydi.

Shuningdek, pedagogik psixologiyada zamonaviy yondashuvlar ichida D.B. Elkonin nazariyasi ham alohida o'rin tutadi. Elkoninning fikricha, pedagoglarning kasbiy rivojlanishida kognitiv va motivatsion omillar muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning o'zini boshqarish va o'zini anglash qobiliyatlari pedagogik faoliyatni yanada samarali qilishga xizmat qiladi. Bu nazariya o'qituvchining o'z kasbiy maqsadlarini aniq belgilashi, shuningdek, qiyinchiliklarni yengish uchun psixologik resurslarga ega bo'lishi zarurligini ko'rsatadi. Pedagogning kasbiy o'sishida uning shaxsiy potentsialini to'liq ochish va izchil rivojlantirish muhimligini ta'kidlaydi.

Muhokama. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish jarayonida pedagogik va psixologik omillar o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, birgalikda ularning kasbiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Pedagogik omillar ta'lim jarayonining metodik va tashkiliy jihatlarini qamrab oladi, ular

o'qituvchining nazariy bilimlarini amaliyotga samarali tatbiq etish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, psixologik omillar o'qituvchining shaxsiy xususiyatlari, motivatsiyasi va emotsional barqarorligini o'z ichiga oladi. Bu omillar birgalikda bo'lajak pedagogning o'z ustida ishlashga bo'lgan intilishini kuchaytiradi va ularni o'z kasbiy malakasini doimiy ravishda takomillashtirishga undaydi. Muhokama jarayonida ta'kidlanadiki, faqat bilimga asoslangan kasbiy tayyorgarlik pedagogning haqiqiy samaradorligini ta'minlamaydi, balki uning psixologik holati va motivatsiyasi ham muhim ahamiyatga ega.

Psixologik omillar ichida ayniqsa ichki motivatsiyaning roli beqiyosdir. Bo'lajak o'qituvchining kasbiy o'zini-o'zi rivojlantirishdagi muvaffaqiyati uning ichki intilishlari va shaxsiy maqsadlariga bog'liq. Motivatsiya yuqori bo'lgan pedagog o'zini yanada rivojlantirishga, yangi bilimlarni o'zlashtirishga va murakkab pedagogik vazifalarni hal qilishga tayyor bo'ladi. Shu bilan birga, emotsional barqarorlik va stressga chidamlilik psixologik jihatdan og'ir sharoitlarda ham samarali faoliyat yuritish imkonini beradi. Bu omillar pedagogning o'zini anglash va o'z ustida ishlash jarayonlarini tizimli va samarali qiladi. Muhokama davomida, ichki motivatsiya va emotsional muvozanatning o'zaro uyg'unligi kasbiy malakani oshirishda hal qiluvchi omil sifatida ko'riladi.

Pedagogik omillarning ta'siri esa ko'proq ta'lim jarayonining tashkiliy va metodik taraflariga qaratiladi. Kasbiy malakani oshirishda o'quv dasturlari, metodik qo'llanmalar, amaliy mashg'ulotlar va mentorlik tizimining roli katta hisoblanadi. Bo'lajak o'qituvchilar bu jarayonda nazariy bilimlarni amaliyotga moslashtirishni o'rganadilar, bu esa ularning professional ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, pedagogik jarayonda shaxsiy o'sishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar ham qo'llanilishi zarur, chunki ular o'qituvchining shaxsiy qobiliyatlari va kasbiy ehtiyojlarini hisobga oladi. Muhokamada ta'kidlanganidek, pedagogik va psixologik omillarni uyg'unlashtirish kasbiy malakani oshirish jarayonining asosiy sharti hisoblanadi.

Natijada, bo'lajak pedagoglarning kasbiy o'zini-o'zi rivojlantirishida pedagogik va psixologik omillarning uyg'un ta'siri ularning kasbiy faoliyatini

yanada samarali qilishga xizmat qiladi. Ushbu omillarni chuqur o'rganish va rivojlantirish pedagoglarning professional tayyorgarligini yanada mukammallashtiradi, ta'lim sifatini oshirishga zamin yaratadi. Muhokama jarayonida ta'kidlanishicha, ta'lim jarayonida individual psixologik xususiyatlarni hisobga olish va pedagogik yondashuvlarni shunga moslashtirish pedagoglarning o'zini-o'zi rivojlantirish jarayonini samarali qiladi. Shu tariqa, psixologik va pedagogik omillar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni e'tibordan chetda qoldirmaslik lozim.

Xulosa. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirishda pedagogik va psixologik omillarning ahamiyati juda katta bo'lib, ular birgalikda o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. Pedagogik omillar nafaqat bilim va ko'nikmalarni shakllantirishda, balki o'qituvchining pedagogik faoliyatga munosabatini mustahkamlashda ham muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, ta'lim jarayonida samarali pedagogik yondashuvlar va metodikalar qo'llanilishi bo'lajak pedagoglarning kasbiy malakasini oshirishda asosiy omil sifatida qaraladi. Pedagogik omillar ularning kasbiy rivojlanishida aniq va tizimli yo'l-yo'riq ko'rsatadi, bu esa o'qituvchilarning kasbiy ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

Psixologik omillar bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy o'zini-o'zi rivojlantirishida eng muhim omillardan biridir. Ichki motivatsiya, shaxsiy intilishlar, stressga chidamlilik va emotsional barqarorlik pedagogning o'z ustida muntazam ishlashiga turtki bo'ladi. Ushbu omillar o'qituvchining kasbiy faoliyatida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni yengishda, yangi vazifalarga moslashishda va kasbiy malakasini yanada oshirishda katta ahamiyatga ega. Shuningdek, psixologik holatni boshqarish qobiliyati, o'zini anglash va o'zini motivatsiya qilish usullari pedagogning faoliyatini yanada samarali qiladi.

Bo'lajak pedagoglarning kasbiy o'zini-o'zi rivojlantirish jarayonida pedagogik va psixologik omillar o'rtasidagi uyg'unlik muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning o'zaro ta'siri o'qituvchining bilim, ko'nikma va shaxsiy fazilatlarini uyg'unlashtirib, professional o'sishni ta'minlaydi. Shu bois, pedagogik jarayonlarda shaxsiy psixologik xususiyatlar va individual ehtiyojlarni hisobga

olgan holda yondashuvlarni qo'llash zarur. Bu esa o'z navbatida, ta'lim sifatini yaxshilashga, innovatsion metodlarni keng joriy etishga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirishda pedagogik va psixologik omillarning integratsiyalashgan ta'siri juda katta. Ushbu omillarni kompleks ravishda o'rganish va rivojlantirish pedagoglarning o'zini-o'zi rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi hamda ta'lim sifatining oshishiga xizmat qiladi. Shunday ekan, ta'lim jarayonida bu ikki omilning muvofiqligini ta'minlash pedagoglarning professional darajasini yanada oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashning kalitidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Божович Л.И. Психическое развитие школьника и его воспитание. - М.: Знание. 2004. – 96 с.
2. **Bekchanov X. K.** Talabalarda hayotiy muammolarni hal qilishda koping strategiyalaridan foydalanishning psixologik xususiyatlari nomli dissertatsiya ishi. 2024. – 76 b.
3. Бехтерев В. М. Избранные произведения с систематическим указателем трудов и выступлений автора и его ближайших учеников. — М. Москва: Информ-Знание, 2002. – 180 с.
4. Бессмертная С. В. Психологические детерминанты ответственности студентов вуза. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук Сочи. 2006. – 24 с.
5. Борцова М.В. Факторы становления начальных форм ответственности личности: теоретический аспект: моногр. Славянск-на-Кубани: ИЦ СГПИ, 2007. – 126 с.
6. Байденко В.И. Диверсификация среднего профессионального образования: сущность, условия, пути реализации /Дисс. на соиск. ученой степ. канд. пед. наук. — М.: МПГУ, 2005. – 216 с.